

Claudia S. Popescu

A existat o participare tracică la invazia Egiptului?

Was there a Thracian participation in the invasion of Egypt?

Abstract: *The information transmitted by Herodotus and taken by Iordanes about an military confrontation between Egyptians and Thracians, before the Trojan War, were often regarded with suspicion. Careful analysis of Egyptian and Hittite inscriptions regarding the “Sea Peoples” provide us additional support elements.*

Cuvinte cheie: *traci, Egipt, „popoarele mării”, epoca arhaică*

Keywords: *Thracians, Egypt, „Sea People”, archaic epoch*

Vom începe prin a preciza că avem în vedere acea invazie – sau, mai exact, suita de invazii – pe care istoriografia modernă le-a etichetat generic ca fiind „a/ale popoarelor mării”. Desfășurate de-a lungul secolelor XIII-XI î.Hr. în bazinul oriental al Mării Mediterane și implicând practic toate entitățile etno-politice din Italia, Grecia arhaică, Asia Mică, Levant și coasta libiano-egipteană, aceste invazii au constituit fundalul (și, aproape sigur, conexiunea cauzală) pentru ceea ce tradiția istorică a reținut drept „Războiul Troian”: marea confruntare pentru controlul Strâmtorilor spre Marea Neagră, dintre coalitiile aheică și, respectiv, traco-anatoliană, desfășurată, cel mai probabil, între anii 1210-1200 și având ca rezultat direct distrugerea cetății Ilionului, eveniment transformat mai apoi de culturile greco-elenistice și, ulterior, romană, într-un reper simbolic al cronologiilor oficiale. Pentru izvoarele antice egiptene, hittite și ugaritice care au calitatea de surse primare¹ relativ la complexul procesual-evenimential al „invaziei popoarelor mării”, acești năvălitori nu sunt deloc anonimi: etnonimele lor, suficient de convergente între cele trei categorii principale de izvoare literare² pentru a susține prezumția că aparțineau chiar

1. O foarte utilă panoramare a acestor surse primare, la Adams-Cohen 2013

2. Este vorba de inscripțiile egiptene, hittite și ugaritice (sub eticheta finală fiind grupate și mențiunile redactate în akkadiană – Adams-Cohen 2013, pg. 646, nota 1).

Inscripția de la Medinet Habu

purtătorilor lor³, au rezonanțe incitante⁴: Lukka⁵, Sherden⁶, Eqwesh⁷, Teresh⁸, Shekelesh⁹, Karkisa¹⁰, Weshesh, Denyen¹¹, Tjekker/Sikkil, Peleset¹². Lesne de observat, cea mai mare parte a acestor neamuri sunt asociate cu bazinul Mării Egee și cu zona vestică a Asiei Mici, regiune care, pe măsura scăderii influenței hegemonului regional (petrecută de altfel în aceeași epocă), Imperiul Hittit, binecunoscutul adversar al Egiptului faraonic, a fost scena unor ample tulburări și inițiative politico-militare, care au culminat cu deja amintitul Război Troian¹³.

În acest context, întrebarea din titlul însemnării noastre apare legitimă: devreme ce știm că populațiile tracice¹⁴ au fost nemijlocit și de durată lungă implicate în confruntarea

3. Sau că aceștia și le însușiseră în contexte istorice favorizante

4. Nu este un atribut gratuit: aceste denumiri au atras atenția unui mare număr de exegeți, care le-au atribuit ”traduceri” în etnonimia de tradiție greco-latină cu mai multă sau mai puțină îndreptățire, doar în câteva cazuri soluțiile de identificare fiind majoritar (dar niciodată unanim) acceptate.

5. Identificată cel mai frecvent cu lycienii din sud-vestul Asiei Mici

6. O identificare posibilă: sardinienii/sarzii

7. Asociați de regulă cu aheii (grecii arhaici)

8. Posibil etruscii

9. Foarte verosimilă asocierea cu sicilienii

10. O asociere verosimilă: carienii

11. Foarte probabil, dardanienii

12. Asociați de obicei cu filistinii

13. Poate nu este lipsit de relevanță să amintim că Troia însăși fusese, în epoca de apogeu a puterii hittite, vasala acestei puteri centro-anatoliene, care o desemna în propriile documente cu termenul Willusa/Ilion

14. Trebuie să-i avem în vedere atât pe tracia propriu-zisă (menționați în inscripțiile miceniene încă din jumătatea de mileniu anterioară epopeii troiene, sub eticheta etno-geografică *Trekewija*, termen utilizat,

pentru controlul Strâmtoarelor de la sfârșitul secolului XIII î.Hr.¹⁵, iar interdependențele cu regatele vecine s-au manifestat neîntrerupt, putem presupune că ele nu s-au lăsat antrenate în epopeea egipteană? Evident, atât răspunsul pozitiv, cât și cel negativ, au nevoie de argumentații care să depășească exercițiul de logică istorică. Iar un prim element în elucidarea acestei probleme ne este oferit de Herodot¹⁶, care, printr-o consemnare ce-și găsește ecoul peste aproape un mileniu și la Iordanes, reține că tracii s-au confruntat militar cu egiptenii faraonului Sesostris¹⁷: bătălia ar fi avut loc în vecinătatea râului Phasis din Asia Mică, iar tracii victorioși (sau, mai verosimil, coaliția din care aceștia au făcut parte¹⁸) a urmărit forțele lui Sesostris până la gurile Nilului. Datată cu suficientă precizie în anul 1275 î.Hr., această campanie a fost înregistrată și de administrația egipteană, prin notoria, pentru cercetătorii subiectului, inscripție de la Kaddesh, care clarifică aspectele legate de originea forțelor angajate și configurarea coalițiilor – alături de hitiți/Khatte s-au aflat trupe din Naharin, Arzawa, Dardany, Keshkesh, Masa/Musa, Pidas, Arwen, Karkisa, Lukka, Kizzuwadna, Karkemish, Ugarit, Qode, Nuhasse, Mushanet, Kadesh ș.a.¹⁹ - și există puține argumente care să ne împiedice să identificăm în Masa/Musa formațiunea etno-politică a Mysiei din zona Strâmtoarelor, cea de care cronicarii Antichității sunt aproape unanimi în a lega neamul istoric al moesilor.

Certificarea, prin inscripția de la Kaddesh, a participării moeso-tracilor la campaniile anti-egiptene ale Antichității prehomerece sugerează nu un act singular, ci o prezență devenită familiară – însă într-o poziție secundară în raport cu marii actori colectivi ai acestei campanii, mai sus amintiți. Observația nu are nimic surprinzător, dacă avem în vedere faptul că, în comparație cu regatele Asiei Mici și ale Greciei arhaice, caracterul periferic al „problemei egiptene” era mult mai accentuat²⁰ din perspectiva tracilor, iar gradul semnificativ mai redus de structurare instituțională a acestora nu genera decât o paletă limitată de resurse, care-i poziționau ca auxiliari în interiorul coalițiilor puse în mișcare. Dar termenul „auxiliar” pare a fi, în chestiunea contactelor traco-egiptene timpurii, un element-cheie al investigațiilor. Un recent și foarte interesant articol al cercetătoarei

---

se pare, și de hitiți), cât și pe frigieni, mysi/moesi, cauconi ș.a.m.d., explicit menționați în ”catalogul corăbiilor” din ”Iliada” lui Homer.

15. De altfel, în pofida dramaticului sfârșit al Troiei lui Priam, tracii au continuat să domine ferm regiunea până în zorii erei creștine.

16. Herodot, 2, 104. Informația este reținută și de Diodor din Sicilia, Strabon, Plinius cel Bătrân ș.a. La Iordanes, numele faraonului este deformat Vesostris (Iordanes VI, pg. 29/91)

17. Acest faraon este de obicei identificat cu Senusret al III-lea, care a domnit între anii 1878-1839. Totuși, genealogia pe care o consemnează Herodot (fiul și urmașul lui Sesostris este faraonul Pheron, iar urmașul acestuia, Proteus, a fost contemporan cu declanșarea conflictului troian) sugerează că este vorba de un suveran egiptean din dinastia a XIX-a, când capitala Egiptului a fost mutată de la Memphis la Pi-Rameses, lângă gura estică a Deltei Nilului (o conexiune cu atacul coaliției microasiatice?). Reținem și faptul că numele de suveran al lui Ramses al II-lea era Usermaatre Seterpenre (o sonoritate care poate explica confuzia surselor lui Herodot), dar mai ales ”detaliul” că acest faraon s-a confruntat frontal cu Imperiul Hittit, cu care avea, de altfel, frontieră comună în zona Kaddesh (Libanul de azi).

18. Această lectură are, la rândul ei, teme în sursele antice, Plinius cel Bătrân consemnând că liderul armatei care l-a înfrânt pe Sesostris ar fi fost bogatul rege Saulaces din Colchida.

19. Adams-Cohen 2013, pg. 646.

20. Pentru tracii epocii arhaice, Egiptul nu se înscria în zona ”vecinătății apropiate”, oricât de lax ne-am imagina această regiune, astfel că interesul pentru Valea Nilului nu putea fi format decât printr-unul sau mai mulți intermediari, frontal expuși interdependențelor active.

Shirly Ben-Dor Evian²¹ de la Universitatea din Lausanne aduce în discuție aspectul etimologic al termenului generic prin care inscripțiile oficiale din Egipt îi desemnau pe invadatorii din nord: vocabula *thr*. Practic necunoscut în vocabularul egiptean în afara contextelor de referință directă la „popoarele mării”, de unde și dificultatea egiptologilor de a-i da o lectură univocă, întemeiată pe un corpus de texte de suficientă extensie, această vocabulă are, în pasajele în care este întâlnit²², un vădit sens generic, limpede pus în evidență de expresia „Unii *thr* erau pe uscat, iar alții pe mare”²³. Tradus mai frecvent prin „războinici”, „străini/mercenari” sau „auxiliari”, acest termen este general (deși nu unanim) acceptat ca fiind un import lingvistic pentru egipteni, ceea ce implică preluarea sa de la populațiile cu care armatele faraonice se confruntau în acea epocă. Or, așa cum se știe, aceste populații, polarizate în jurul hitiților, vehiculau deja un termen de pus în asociere cu vocabula reținută de egipteni, care-și găsește locul în contextul logico-textual dat: preluat probabil de la micenieni, termenul *Trekewija* desemna tocmai „țara tracilor”, de unde prezumția că radicalul acestei construcții fonetice îi desemna pe traci înșiși. În calea acestei interpretări (pe care o formulăm îndepărtându-ne de demersul cercetătoarei din Laussane, ale cărui obiective sunt diferite), se pot ridica cel puțin două contraargumente. Cel dintâi vizează faptul că, așa cum tocmai am menționat, însemnările egiptene conferă acestui fonem o semnificație generică, greu asociabilă unei identități etno-culturale, iar cel de-al doilea, că, în contextele ulterioare epopeii „popoarelor mării”, înțelesul vocabulei *thr* evoluează, pentru egipteni, spre înțelesul de „trupe auxiliare/aliat”. Deloc negliabile, aceste observații nu anulează însă interpretarea că între *thr* și traci există o asociere biunivocă: avem a menționa, pe de o parte, că sensul primar, utilizat în aria de origine a termenului, nu putea avea decât o utilizare generică (pentru desemnarea unei categorii mai largi de populații, aflate într-un anumit grad de subordonare față de polul hitit²⁴), iar pe de alta, că practica glisării de sens a unor etnonime, în funcție de „valoarea de întrebuințare culturală” a populațiilor respective este larg răspândită – fiind suficient să evocăm sensurile derivate pe care le-au dobândit, în posteritatea romano-mediteraneană, etichete etnice precum „vandali” sau „avari”.

Dincolo de problematica nemijlocit semnalată prin demersul nostru - prezumția unei istoricități semnificativ mai consistente a contactelor traco-daco-egiptene²⁵ -, ne atrage atenția posibilitatea de a redeschide, printr-o analiză amănunțită a subiectului (pe care ne-am limitat aici doar să-l semnalăm), dosarul constituirii unei identități pan-tracice și a modului în care diferitele componente majore ale acestui corp etno-cultural s-au agregat între ele.

21. Evian 2015

22. Cel mai relevant dintre acestea, nu întâmplător valorificat de cercetătoarea Shirly Ben-Dor Evian în analiza sa, este inscripția de la Medinet Habu, locație care găzduiește templul mortuar al lui Ramses cel Mare (al II-lea) și, implicit, tradiționalul *cursus honorum* al faraonului.

23. Evian 2015, pg. 59, unde este redată și transliterarea în idiomul original a inscripției egiptene.

24. De un tratament similar s-a bucurat termenul etnic ”sciți”, care a fost frecvent utilizat în Antichitate pentru a desemna generic toate populațiile din periferia estică a Europei.

25. Preferința unor înalți sacerdoți traco-geți, precum Zalmoxis sau Deceneu pentru călătoriile în Egipt, dar mai ales gradul ridicat de similaritate dintre teologia ”Triadei de la Teba” (osiriace) și cea dionisiacă pot fi explicate, indubitabil, și fără această prezumție, dar validarea sa ar conferi un plus de limpezime.

Bibliografie selectivă:

Adams-Cohen 2013

Adams, Matthew J., Cohen, Margaret E., *The „Sea Peoples in Primary Sources”*, în Killebrew, E., Lehmann, Gunnar (ed.), *”The Philistines and Other Sea People in Text and Archaeology”*, Ed. Society of Biblical Literature”, Atlanta, Georgia, pg. 645-664

Evian 2015

Evian, Shirly Ben-Dor, *„They were thr on land, others at sea...”*: *The Etymology of the Egyptian Term for „Sea-Peoples”*, în *”Semitica”* nr. 57, Ed. Peeters, Leuven, pg. 57-75

Herodot

Herodot, *Istorii*, vol 1+2, Piatkowski, A., Vanț-Ștef, F. (ed.), Ed. Științifică, București 1961

Iordanes

Iordanes, *Getica*, Drăgan, J.C. (ed.), Ed. Nagard/Centrul de Studii Tracice, Roma 1986